

קעקועים: ייצוגי קעקוע באמנות העכשווית

אסי משולם	האמנים בתערוכה:
אג'ארן מתייה	ג'ני בארסט
אסתר כהן סקין	דן בליטוי
דוד עדיקא	עדן בר
אסף עזרא	יסמין ברגנר
רון עמיר	רעיה ברוקנטל
אבי פיטשון	גיא ברילר
מלכיאלה פייג'	מאיר גל
טל פייסיק	דניאל כהן דינר
עמי פייצ'ביץ	מקס האריס
גליה פסטרנק	אריק וייס
אייל פריד	רונה יפמן
יוליה פריידין	ורדי כהנא
ראובן קופרמן	אום כולטוב
לארס קרוטק	חיים מאור
נמרוד ראובני	אוהד מטלון

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
המחלקה לאמנויות

תוכן העניינים

6

תעודת־זיהות מקועקעת בעור

חיים מאור

9

קעקועים

ייצוגי קעקוע באמנות העכשווית בישראל

יסמין ברגנר

אוניברסיטת בן־גוריון בנגב

המחלקה לאמנויות

גלריית הסנאט במרכז המבקרים ע"ש ג'ורג' שרוט

המרכז האוניברסיטאי ע"ש סמואל ומילדה איירטון

הקמפוס ע"ש משפחת מרכוס, באר שבע

מנהל הגלריות: פרופ' חיים מאור

קעקועים: ייצוגי קעקוע באמנות העכשווית

נובמבר 2013 – ינואר 2014

תערוכה

אוצרים: פרופ' חיים מאור, יסמין ברגנר

קטלוג:

עריכה: פרופ' חיים מאור

עיצוב והפקה: מגן חלוץ

עריכת טקסט בעברית: אסנת רבינוביץ

תרגום לאנגלית: איה ברזיר

גרפיקה: עלזה חלוץ

שער קדמי: רונה יפמן, קייטלין #1, 2010, תצלום צבע, 76x51,

באדיבות גלריה זומר לאמנות עכשווית, תל אביב

שער אחורי: אסף עזרא, ללא כותרת, 2012 (פרט), טריפטיך צילומי,

כל פנל 100x66, אוסף האמן

Front cover: Rona Yefman, Caitlin #1, 2010, c-print, 76x51,

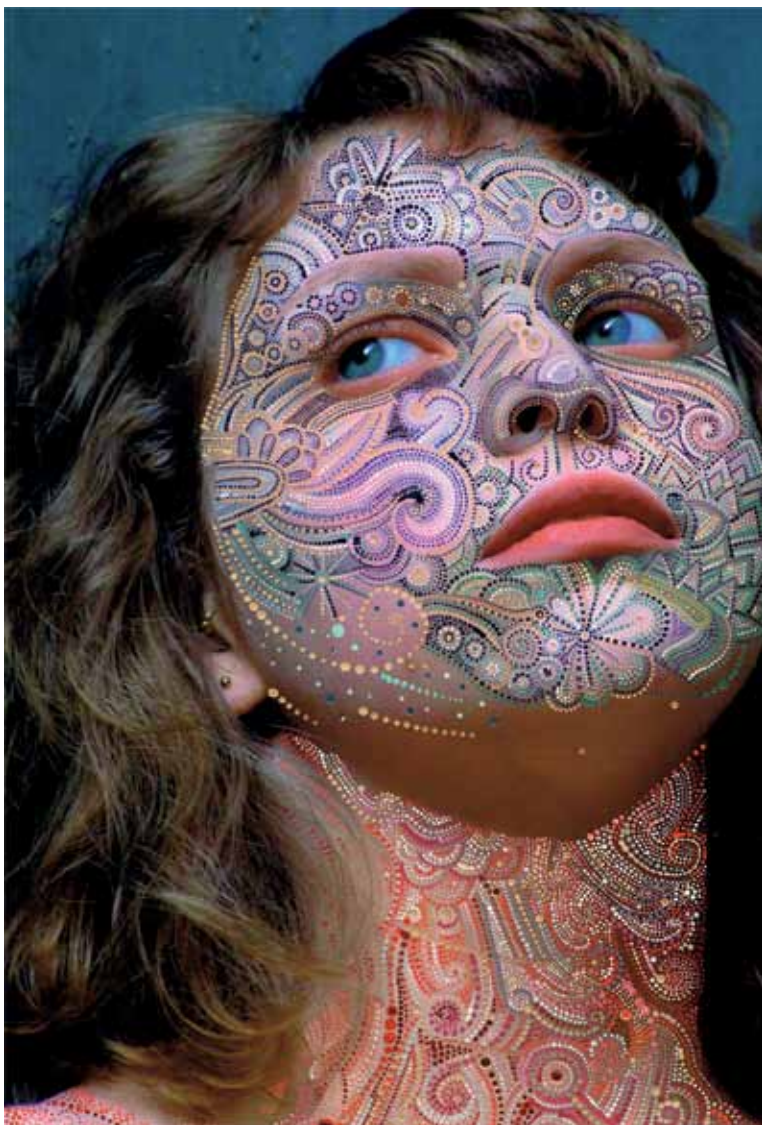
courtesy of Sommer Contemporary Art gallery, Tel Aviv

Back cover: Assaf Ezra, Untitled, 2012, photographic triptych,

each panel 100x66 (detail), artist's collection

כל המידות בס"מ, עומק x רוחב x גובה

© כל הזכויות שמורות נובמבר 2013

אום כולטוב, ללא כותרת, 2012, טכניקה מעורבת, 40x30, אוסף האמנית
Oum Cultuv, **Untitled**, 2012, Mixed Media, 40x30, artist's collection

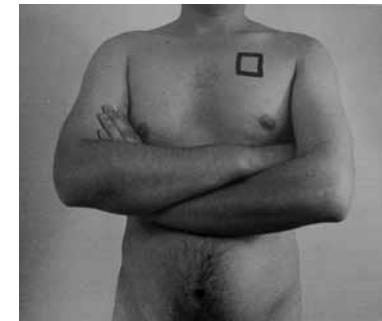
רעיה ברוקנטל, ©מיס פיגי, 2003, וידאו, בתמיכת מפעל הפיס
Raya Bruckenthal, **Miss Piggy**, 2003, Video, with the support of Israel's state lottery

תעודת־זהות מקועקעת בעור

חיים מאור

"בראשית היה המספר. ספרות כחולות, דהויות, מקועקעות בעור מנומש, מנומר בכתמים חומים־כתומים, ופלומה מאפירה של שערות מתכופפות אל העור הסדוק כשיבולים ברוח. כילד, הייתי מתבונן בזרועו החסונה של אבי ומשנן את הספרות שוב ושוב: "שבע, שמונה, ארבע, ארבע, ארבע, שש, שבע, שמונה, ארבע, ארבע, שש", ואחר כך, בקולי קולות ובתנועות ניצוח סוערות: "שבע, שמונה, ארבע, ארבע, שש...". חוזר ושנה, חוזר וצעוק, במקצב הברות קטוע. מאוחר יותר תקף אותי דחף בלשני־קבלי. במילון שעיינתי בו הוסבר: "קעקוע זה ציור או סמל חרוט בעור הגוף, בעיקר על ידי דקירה או צריבה בעור ומריחת המקומות הללו בצבע שאינו נמחה. כתובת קעקוע נהוגה הרבה אצל שבטי פראים שונים, מלחים וטייסים, הנהגים לחרות כתובות קעקוע בזרועותיהם או בחזם. זכתובת קעקוע לא תתנו בכס' (ויקרא יט, כח).

אך אבי הרי לא היה מלח ולא גדל בין שבטים פראיים. "אבא, נכון שהכריחו אותך ובכלל לא רצית מספר?" אבא שותק ופניו חתומות. הקמטים על מצחו ועל לחייו דומים לשרטטים שעל פניו המקועקעות של הפרא האוסטרלי במילון. בדומה למקובל או לחוזה, הבוהה

חיים מאור, **ללא כותרת**, 1975, תצלום שחור־לבן, 30x40, אוסף האמן
Haim Maor, **Untitled**, 1975, black & white photograph, 30x40, artist's collection

נמרוד ראובני, **משאלה**, 2011, יציקת בטון, 30x35x30, אוסף האמן
Nimrod Reuveni, **Wish**, 2011, concrete casting, 30x35x30, artist's collection

בספרות כמו בכוכבים ומנסה לחדור אל מעבר לנגלה לעין, עסקתי בפענוח האותות והסודות שבספרות החקוקות בבשר, כמו היו תאריכי לידה ופטירה על מצבה, או קוד של כתב־חידה. נהגתי לשחק במספרים כמו נומרולוג ולחפש בהם משמעויות נסתרות. אבא, האם אתה חי בזכות הצירוף הסודי בגוון כחול שהעניק לך עוצמה מאגית, חשבון פתוח בפנקס המחאות החיים?

עם הזמן התוודעתי למספרים נוספים: בתעודת הזהות, בדרכון, בפנקס החוגר, מספרי טלפון בבית ובעבודה, חשבון הבנק. אך לכל אלה לא הייתה אותה משיכה כפייתית, על־טבעית, כמו ל"שבע, שמונה, ארבע, ארבע, שש, שנקשר לדיוקנו של אבי כאריזת צלולואיד שקופה, בלתי חדירה." [חיים מאור, **הם אני**, הוצאת המוזיאון הפתוח תפן, 2011, עמ' 172.

עריכה: רות אופק]
חברנו יחדו, יסמין ברגנר, אמנית מקעקעת, ואני, כדי לאצור את התערוכה **קעקועים**, שבה נפרשת קשת של התייחסויות ואופני ביטוי של אמנים ישראלים ואחרים על אודות תופעת קעקועי־הגוף.

בתערוכה מוצגות עבודות של אמנים במדיומים שונים (רישום, ציור, רקמה, צילום, פיסול, וידאו, מיצב), בסגנונות שונים ובהקשרים שונים. על פי הבנתנו, בחירת המדיום, הסגנון וההקשר הם חלק מהותי מן הביטוי והמסר האמנותי של האמנים העוסקים בנושא זה. היבט זה הוא משמעותי גם ביחס לקעקועי־גוף: הסיבות והנסיבות, הצבע, הצורה, הסגנון, הטכניקה, מהות הדימוי, מיקום הדימוי באיברי הגוף – לאלה ולאחרים יש משמעות בהבנת המסרים והסודות שצופנים הקעקועים שעל גופם של המקועקעים. המשמעות מתקיימת גם בפן האישי וגם בפן הרחב יותר.

כאמור, בעבר הלא רחוק נתפסו קעקועים בתרבות המערבית כפעילות המאפיינת קבוצות אוכלוסייה חריגות: אקזוטיות, פליליות או הרפתקניות, כגון בני שבטים, פושעים ואסירים, פיראטים, מלחים וטייסים.

בדומה ל"שלטי־האבירים" (Heraldry), ששימשו כאמצעי זיהוי והגדרה של מי שנשא אותם, ונחקקו על על מגנו, דגלו, גלימתו או נסו של האביר, כך הקעקועים: הם מתנוססים על גופו של המקועקע, מסמנים את זהותו ומגדירים אותה, מציינים את מעמדו ואת שיוכו הקבוצתי – חבורת פשע, קבוצה מקצועית או צבאית, שבט, קהילה או משפחה. הדת היהודית אסרה קעקוע בשל קישורו לעבודת אלילים ולפגיעה ביודעין בשלמות הגוף. במניפסט "קישוט ופשע" משנת 1908, קושר האדריכל האוסטרי אדולף לוס (Adolf Loos)* את הקעקוע לתרבות הקישוט הפרימיטיבית, המנוגדת לעידן המודרני. על פי תפיסתו,

* Loos, A. (1908). *Ornament and Crime*. Innsbruck, reprint Vienna, 1930

הקעקוע הוא סימן לניווט, רק פושעים ואריסטוקרטים דקדנטיים משתמשים בו. באדריכלות ובעיצוב מאמץ לוס את העקרון הסוקרטי ש"פה הוא שימושי.

"אירוניה טרגית מפגישה את הקעקוע הפונקציונאלי דווקא עם העידן המודרני. הנאצים השתמשו בקעקוע בכדי לסמן את האסירים באושוויץ-בירקנאו במספרים, בדומה לסימון בקר. הקעקוע נועד להשפיל את המקועקע ולהוציאו ממעגל בני האדם. המקועקע הפך לאובייקט בפס הייצור של בית החרושת למוות, עד ש"יצא מן המחזור" והוחלף בקורבן אחר.

בעשורים האחרונים של המאה העשרים ובתחילת המאה העשרים ואחת מתפשטת תופעת קעקועי-הגוף ברחבי העולם ובישראל, בקרב קבוצות חברתיות-כלכליות צעירות ומבוגרות, גברים, נשים ומה שביניהם.

מה הן הסיבות האפשריות להתרחבות התופעה הכלל עולמית הזו בקרב חוגים שונים? יש המייחסים זאת לתרבות הפוסט מודרנית ולזרמים הפועלים בתוכה וכנגדה:

1. אופנה ויראלית, עדרית-חיקיינית, גלובלית, של חברת הראווה המוחצנת. פני-השטח של העור מסומנים בפני-השטח של התרבות.
2. התנגדות לאחידות התרבותית, שמשוקת על ידי הגלובליזציה, באמצעות סימון אישי-אינדיבידואלי, השואף להחזיר את האני' (הרומנטי?) לסובייקט הפוסט מודרני. אמור לי מזה הקעקוע שלך ואומר לך מי אתה. אני והקעקוע שלי.
3. תחייתן מחדש של תרבויות שבטיות עתיקות, באמצעות יחידים המזדהים עם מאפייניהן, בין בשימוש חיצוני ובין באמונה שלמה ובקבלת אורחות החיים והערכים שלהן.
4. הצטרפות לקהילה המחפשת אפיונים ייחודיים-אלטרנטיביים ומשתמשת בכתובה על העור כסימון להשתייכות (קהילות רוחניות ברוח העידן החדש, קהילות ניאואנציות, קהילות ניאואפגאניות וכדומה).

תודה ליסמין ברגנר, שחברה אלי והדביקה אותי בתשוקה לבחון תופעה זו בהקשריה האמנותיים כאן ועכשיו. תודה לגל מהלר, שסייעה בהפקת התערוכה וביצירת הקשרים עם אגודת הסטודנטים באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. תודה למדורי ההסברה והתפעול באגודת הסטודנטים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב על שיתוף הפעולה והעזרה בהפקת תצלומי קעקועים בקרב הסטודנטים, בפרסום ובארגון אירוע הפתיחה של התערוכה. תודה מיוחדת לכל הצוות הקבוע שמעורב בהקמת התערוכות בקמפוס וכן לצוות שהפיק את הקטלוג המלווה את התערוכה. בלעדיהם דבר לא יכול היה להתממש.

קעקועים / ייצוגי קעקוע באמנות העכשווית בישראל

יסמין ברגנר

בתרבויות שבטיות הייתה אמנות הקעקוע חלק בלתי נפרד מתרבות היומיום, מטקסי מעבר וחניכה ומסורות שמאניות.¹

עד סוף המאה ה-19 הייתה בתרבות המערב התעלמות כמעט מוחלטת מאמנות הקעקועים. היא נתפסה כז'אנר נחות ודקדנטי ונקשרה לאבחנות אודות נטייה לפשע.²

בשנים האחרונות נפתחת החברה המערבית לאמנות הקעקוע. מעמדה כז'אנר אמנותי עצמאי מתבסס והולך, לאחר תיוגה במשך מאות שנים כתרבות-שוליים נחותה. כיום נובטת מגמה חברתית חדשה, המאמצת בחום את ז'אנר הקעקוע ומכירה בחשיבותו.

מהו הדחף הגורם לחקיקת מסר בעור, ל"חתונה" או לברית בין גוף ובין אידיאולוגיה? הגוף האישי ומערכת היחסים שלו עם "הגוף החברתי" (The Social Body)³ מושג שטבע מישל פוקו [Foucault] בשנת 1977, הוא מוקד ההתבוננות בבואנו לבחון את תופעת הקעקוע האוניברסלית. הגוף מהווה את מקור זהותנו האישית ואת הבסיס ממנו אנו מזהים עצמנו כישות נפרדת. הגוף הוא המדיום שבאמצעותו אנו מתקשרים עם האחר. אנו יוצרים זהויות אישיות, על פיהן אנו מבססים מערכות יחסים חברתיות. שינוי ומניפולציה של הגוף באמצעות קעקוע יכולים להתפרש כעיסוק פעיל, שבאמצעותו עוסקים אנשים בזהות עצמית ובהצבת עצמם בתוך מערכות היחסים החברתיות שלהם.⁴

המהפכות החברתיות השונות והחיים הפוסט-מודרניים הגדירו ומגדירים מחדש ערכים כגון "אינדיבידואליזם", "סובייקט" ו"הגוף הפרטי".

חוקרת התרבות והמגדר אליזבת גרוס [Grosz] סוברת כי "הגוף הצייתן" שהגדיר פוקו, אינו נכנע לתכתיבים חיצוניים של רגולציות, פיקוח והגבלה, אלא דווקא לתכתיבים פנימיים מועצמים, לניהול ושליטה עצמית. הגוף אינו מצייט מתוך כבוד לסמכות, כי אם מתוך התמסרות לרצון, לתשוקה ולתודעה. תפיסות פוסט-מודרניסטיות שהגיעו להבשלה לאחרונה, מצליחות לנסח בצורה מורכבת ובהירה שיח פילוסופי פמיניסטי שעושה צדק עם מונחי הגוף וייצוגי העצמי. בשנים האחרונות מצליח השיח הפמיניסטי להתייחס לגוף האישה במונחים של "פליאה, עונג ותשוקה" במקום במונחים של "פיקוח ושליטה".⁵

קעקוע מייצר הגדרות ותיוגים חברתיים כגון "פגאני", "פרימיטיבי", "קפיטליסטי", "מערבי", "אקזוטי", "פמיניסטי", "גברי" ועוד. הוא מאשר דפוסיים של השתייכות ושל מרידה, של הכרה במעמד וסטטוס, ויוצר תחומים של השתייכות וגבולות של הדרה.

משחר ההיסטוריה קיימות ברחבי העולם תרבויות קעקוע הטעונות באידיאולוגיות

שונות. אמונותיהם ותפיסות עולמם של בני אדם, משפיעות על שיפוטם ויחסם כלפי קעקוע. מערכות אמונה שונות של קוסמולוגיה, דת, אסתטיקה ופוליטיקה, וכן האופנים בהם הן מתייחסות אל הגוף, משפיעות על תפיסת תרבות הקעקוע. תרבויות קעקוע מקומיות שינו את משמעותן במרוצת ההיסטוריה בעקבות שינויים ביחסי-כוחות פוליטיים ואבולוציה חברתית. החיים העכשוויים מאפשרים לנו התבוננות מחודשת בתרבויות קעקוע בעבר ובהווה, אימוץ וניכוס של תרבויות זרות והטמעתן זו בזו במסגרת תהליכים של מודרניזציה וגלובליזציה. "זהות גוף" במונחים אישיים וקולקטיביים, הינה מושג שמשמעותו משתנה תדיר מתרבות לתרבות ומתקופה לתקופה.

משטרים פוליטיים, קונבנציות תרבותיות ודתיות, מערכות אירגוניות וחינוכיות מעצבות ומשמעות את חזות הגוף החברתי ומנהגו. למרות שזהותנו אינה מורכבת רק מהשפעות חברתיות, היא אינה מנותקת לעולם מההקשר החברתי. הגוף המקועקע אינו גוף "נטורליסטי", כיוון שהוא תוצאה של סימון בידי בני אדם. יתרה מכך, עצם סימונו הופך אותו, בנוסף לקיומו בממד הפיזי, לגוף מטפורי המתקיים במימד רוחני. הקדשה גופנית (Inscription) מתייחסת לגוף ככלי, כמצע, עליו נחקקים מסרים. מסרים וטקסטים המיוצרים באמצעי קעקוע מגוונים, מייצרים גופים של רשתות חברתיות, המשוחחות זו עם זו.

כחלק אינטגרלי מעולם האמנות, אמנות הקעקוע מתכתבת עם אמנות פרימיטיבית, אמנות קלאסית, אמנות מודרנית ועכשווית. היא יוצרת חיבורים בין אמנות גבוהה לנמוכה ומבטלת היררכיות. היא פלורליסטית במהותה, סקרנית ושואפת ללמוד מן האחר על ידי הוויה של רב-תרבותיות כאג'נדה חברתית. באופן זה, מסורת רישום קלאסי יכולה לעמוד מול רישום עכשווי, ועיצוב גרפי דיגיטלי, קומיקס, מנגה וגרפיטי מוצאים את דרכם לתוך קעקועים בז'אנרים חדשים, רעננים ומהפכניים בתפיסתם.⁶

בתוך כל תרבות קעקוע מקומית מקודדות פיסות היסטוריה וסוציולוגיה בעלות חשיבות ממדרגה ראשונה, נראטיבים אנתרופולוגיים, סדרים סוציו-דתיים, מגמות חברתיות וביטויים אמנותיים עמוקים.

במרוצת ההיסטוריה עברה תרבות הקעקוע שינויי משמעות, במקביל לשינויים סוציו-פוליטיים: לעתים ניתנה לה משמעות עמוקה ומקודשת, ולעתים נעשה בה שימוש דכאני, מבזה וגוזל חירות (כדוגמת קעקועי עבדים בעת העתיקה⁷ או קעקוע זרועם של אסירים במחנות הריכוז בשואה).

באופן כללי, ניתן להבחין כי ההתפתחויות והשינויים של מעמדה של תרבות הקעקוע במרוצת ההיסטוריה המערבית היו מקבילים לשינויים החברתיים והפוליטיים, שהתרחשו באותה תקופה. למעשה, הם הביטוי שלהם. בשונה מתרבות המערב, בתרבויות חוץ-מערביות (יפן, מזרח אסיה, איי פולינזיה, מרכז ודרום אמריקה והארקטיים), קעקוע מהווה

פעולה מרכזית בתוך עיסוק פולחני מאגי, ותפיסת עולם שבטית, שבה טקסי מעבר וחניכה שמאניים הינם חלק אינטגרלי מהקיום האנושי. היא מעוגנת בתוך קונבנציות חברתיות שבטיות מסורתיות.⁸

תרבויות שונות ברחבי העולם נושאות מיתולוגיות, תכנים, סמלים וארכיטיפים בעלי דמיון רב (מירצה אליאדה)⁹ (Eliade) ויוצרות תבניות וסמלים אוניברסליים (אדמונד קרפנטר) (Carpenter)¹⁰.

בתרבויות הללו קעקוע הוא למעשה זרו התפתחותי. דימויים וסמלים שהופיעו בקעקועים נחקרו בקשר שבין הפרטי לקולקטיבי: אצל קרל גוסטב יונג (Jung) ביחס ל"על-מודע קולקטיבי"¹¹ ואצל נועם חומסקי (Chomsky) ביחס ל"דקדוק האוניברסלי"¹². מחקריו של דידייה אנזיה (Anzieu) על תודעת ה'אני-עור'¹³ מסייעים להבין את המשמעות הנפשית והרגשית של פעולת הקעקוע, המתעצבת בינקות ובגיל הרך כמראה של חווית הגוף-נפש. המגע הראשוני ואיכות החוויה הסנסורית בין האם לילד מעצבים את בטחונו ובריאות נפשו של הילד.

העור הוא האיבר הגדול ביותר בגוף והוא מחובר למערכת העצבים. הוא מתפקד כשומר-הסף של גבולות הגוף וההבחנה בין פנים לבין חוץ. לעור תפקיד של קליטה והפנמה, כמו גם שידור ופליטה. תחושת הזהות הראשונית של האדם מתגבשת על ידי תודעת 'אני-עור' – מעטפת פסיכולוגית, שדרכה אנו חווים את העולם.

בהקשר זה יצירת קעקוע על העור היא חוויה חושית בעלת עוצמה. אומר אנזיה: "בבואי להפנות את תשומת הלב אל העור כנתון ראשיתי, אורגני ומדומה כאחד, מערך הגנה של הפרט ובו בזמן כלי ומרחב חליפין ראשון עם הזולת"¹⁴.

אקט הקעקוע מנכיח חומרי נפש באופן צורני. רעיון מופשט הנובע מנכחי נשמתו של המתקעקע/ת, הופך דרך הקעקוע לנוכחות יומיומית, פשוטה, וזו מאפשרת התבוננות מזככת. אמנים ומתקעקעים מבצעים פעולה שניתן להשוותה למסגור. זהו ארכיטיפ ממוקד שמקבל ערך כמסמן חזותי של חוויה נפשית ינקותית.

אין ספק, תרבות הקעקוע מאפשרת התבוננות לא שגרתית על כל תחומי החיים ובהינה מחודשת של תפיסות עולם.

לסיום, בנימה אישית, תערוכה זו החלה בעקבות מחקר עצמאי שערכתי, מתוך סקרנות ורצון להבין טוב יותר את המקצוע האהוב שלי – מקצוע המקעקעת. באמצעות הקדשת זמני ומרצי ללמידת הסמלים והארכיטיפים וההיסטוריה של תרבות הקעקועים, התאפשר לי להיות מקעקעת מקצועית, איכותית ומועילה יותר למתקעקעים שלי. סקרנותי ואהבתי למקצוע הקעקוע, הובילו אותי להרפתקה מופלאה של חקירה וגילוי מתמשכים. אני מוקסמת מהמקצוע הזה וחשה ברת מזל על שאני חלק מקהילה מיוחדת, בעלת היסטוריה

מרתקת, המאפשרת לחדור לנבכי נפשו של האדם ומאפשרת לסייע לאחרים לגלות, להגדיר ולעצב את עצמם באופן יצירתי, להיות מנוף טרנספורמטיבי חיובי עבורם. תודותיי נתונות לכל החוקרים והמקורות הרבים מהם שאבתי חומרים לכתיבת המחקר.

*

התערוכה קעקועים מציגה עבודות אמנות של אמנים מישראל ומחול, המתייחסים באופני ביטוי שונים לאקט הקעקוע וחושפים את מגוון המניעים הפנימיים לעשיית קעקוע בהקשרים של הגדרת זהות אישית, לאומית, מגדרית, חברתית, תודעתית ורוחנית.

זיכרון החוויה הסנסורית הינקותית כדחף קמאי לסימון הגוף

אסתר כהן סקין (Ester Cohen Sakin) מתעדת בצילום את בנה בן השנתיים. ההתבוננות האימהית שלה עוקבת אחר פעולת צביעת הגוף האינסטינקטיבית שלו ושל חבריו הקטנים. מושג האיני-עור' שטבע אנויה דידייה מתעורר לחיים בהתודעות שלנו לאופי הספונטני שבו ילדים צובעים את גופם ומגלים על ידי כך את גבולות הגוף שלהם, את האיכויות והמרקמים של תחושותיהם הגופניות והפנימיות, ושואבים מכך סיפוק והנאה. הארה זו חושפת בפנינו את המקור הקדמוני, הבלתי-אמצעי והאינסטינקטואלי של צביעת גופנו וסימונו.

בין תרבות שוליים למיינסטרים

רונה יפמן (Rona Yefman) עוסקת בתרבות קעקועים אמריקאית דרך תיעוד צילומי של שתי אמניות קעקוע. האחת היא שנחאי קייט (Shanghai Kate), אמנית קעקוע אמריקאית ותיקה והשנייה היא קייטלין (Catlyn), אמנית המקעקעת את עצמה בפרטיות ביתה באופן חובבני. מן העבודות עולות שאלות של מימוש עצמי, שוליים מול מיינסטרים, הגוף כתיעוד מרגש של יומן וזהות אישית.

בין דיכוי להעצמה

מלכיאלה פייג' ודן בליילטי [Malkiella Page & Dan Balilty] מתעדים חבורת בנות ישראליות, שמישו את תשוקתן לדימויי נשים וקעקועים דרך עשייה תרבותית בזירת חי הלילה, בתחום הפקות הצילום והקעקוע. פעילותן מושפעת מתחייתה של תרבות שוליים עולמית המתמקדת בצילומי פינאפ (Pinup) קלאסיים, ומתכתבת עם תרבות זו. דמויות הפינאפ של שנות ה-40-50 היו יוצאות דופן ונועזות לתקופתן. הן שברו מוסכמות מקובלות ואתגרו מושגים של עצמאות, מיניות ונשיות, בתקופה שבה החלו נשים לתבוע שיוויון חברתי ופוליטי.

חזותו המלאה של הפינאפ אינה מתיישבת עם מוסכמות היופי של עולם האופנה בימינו. הגלגול הנוכחי של דמות הפינאפ המקועקעת מאמץ מוטיבים סגנוניים של מוזיקת רוקבילי ואורח חיים של שנות ה-50 בשילוב עם תרבות הפאנק (Punk). הקעקועים הם בבחינת הצהרה על נשיות לא קונבנציונאלית. דמות הפינאפ מייצגת נשיות מודעת, הומוריסטית ומאתגרת, מבע חזותי שאינו תואם כלל את הנשיות העיוורת והילדותית, שנפוצה כיום בערוצי התקשורת העממית. להקשר הישראלי יש ממד חשוב וראוי לדיון, דווקא משום זרותו התרבותית. הוא מכיל כוונה ליציאת-דופן וקורא תגר על מוסכמות יופי מקומיות. הקעקועים, התסרוקות המנופחות, העקבים, המכוכבים והריסים המודבקים, מייצגים מיניות מודעת ומערערת, שמתכתבת עם זהותן של הנשים במרחב הישראלי-עירוני-תל אביבי. עצם הבחירה המכוונת בזהות זו מאפשרת לנשים כינון של ייחודיות, המתבטאת במבט ישיר אל המצלמה שמידע את הצופה על כך שהנשים הן המכתיבות את כללי הנרטיב, ולא המבט הננעץ בהן.

בין מסורת לאופנה

ציווריו של ראובן קופרמן (Ruven Kuperman) עוסקים בחומריות ובחושניות של הגוף האנושי: השלד, הבשר, הוורידים והאיברים. העירום החשוף של הדמויות מודגש באמצעות קעקועים המשמשים הן כחלון ראויה של הגוף והן כשריון מגן שלו. הם מתפקדים כשכבה סיפורית - דוברת ומפתה. קופרמן מלביש את הגוף במעטפת קישוטית המושפעת מקעקועי-יאקוזה יפניים ומצביע על יחסי פנים וחוץ, חשיפה והסתרה, אנונימיות וייחודיות. הדימויים המקועקעים מפרים את שיווי המשקל הרגשי של הגוף: לפעמים הם מעדנים ומרככים ולפעמים הם חייתיים ואפלים, מין אלטר-אגו המתגלה בהפתעה.

אסף עזרא (Assaf Ezra) מציג טריפטך צילומי המתעד קהיליית מתקעקעים מקומית עכשווית. לדבריו, המתקעקעים הללו מהווים פריזמה של התבוננות על "דור חזותי מובהק", אשר מושפעים ממהפכת המידע והרשתות החברתיות בספיגת המידע, ובחרים בקעקועים על מנת להגדיר ולבטא את ייחודיותם.

עזרא מצביע על הצלם הגרמני אוגוסט זנדר [Sander], שהסדרה הצילומית שלו "אנשי המאה ה-20", היא דוגמא מובהקת לצילום טיפולוגי, שעניינו הגדרת זהות אישית באמצעות היררכיה מעמדית ומשלח-יד. כיום, הגדרה כזו אינה מספקת ואין בה די לבטא אותנטיות פנימית. יש צורך בדרכים הוליסטיות יותר בכדי לבטא את המנעד הנפשי האנושי החובק-כל.

תהליך מציאת המצולמים חשף בפני אסף עזרא רשת חברתית של צעירים המושפעים מתרבות רחוב, גרפיטי ושילובים של ז'אנרים חדשים וישנים כדוגמת קעקועי אולד-סקול,

ניו-יורק ופירסינג. רשת מקומית זו חוברת לרשת גלובלית המהווה ביטוי אופנתי אך גם אתר של השתייכות ואמירה אישית.

בין האישי לקולקטיבי, בין דת לפולחן אישי

אסי משולם (Assi Meshulam) עוסק בפירוקם של מיני טאבו תרבותיים, בהיפוכים שבין טומאה לטוהרה, בין אור לחושך, בין ידע לבערות. המבט שלו הוא מראייה חברתית חודרת, המייצרת התנגדות למושג ההתנגדות עצמו. יצירי דמיונו חיים בה בעת ב"נמוך" השפל וב"עליון" הרוחני, בתוך מרחב-פעולה השואף לבטל דיכוטומיות בין טוב לבין רע. בטקסט פסבדו-דתי בשם רועכם שכתב משולם, מתייחס הנביא רועכם לנושא הקעקוע:

אֲנִי רֹעֵכֶם בְּן כְּלָפָה וְכֵן אֶדְבֹר גַּם זֵיו וְגַם צִלְמוֹת הָיִיתִי עֲבוֹרְכֶם נוֹשֵׂא הָאוֹר וְנוֹשֵׂא הַחֹשֶׁךְ כִּי לֹא יָדַעוּ הַזְּרֵי גְבוּלוֹתֵיהֶם: [...] מִן הַמַּעֲרָה הִגַּעְתִּי וְאֶל הַמַּעֲרָה חֲזַרְתִּי לְלַמֵּד אֶת דְּבַרְתִּי בְּשֶׁרֶץ אֲפִיצָה מִמֶּנָּה: קַעְקוּעִים תָּבִיאוּ בְּבִשְׂרְכֶם לְאוֹת תְּשִׁימוּ בּוֹ אֶת הַחֲזִיר טָמֵא הוּא בְּעִבּוֹר הָאֵל אֲשֶׁר נָטַשׁ אֶתְכֶם וּבְדַמְכֶם טָבַע: לֹא יְהִי לְכַלּוֹךְ בְּעִבּוֹרְנוּ כִּי הִכַל טָמֵא עַל הָאֲדָמָה הַמְקַלֶּלֶת אֲשֶׁר מַעֲלִינוּ וְאֲשֶׁר מִתְחַתֵּינוּ אֶת הַחֲזִיקָה אֲהַבְתִּי וְהִרְגִּיהָ הַצְּבוּעִים:¹⁵

האמנית והמקעקעת יסמין ברגנר (Yasmine Bergner) מציגה בתערוכה סדרה של עבודות שונות המהוות מכלול, למרות שכל אחת מהן מייצרת נראטיב שונה. באמצעות ג'סטו צילומית, עבודות המציג המצולם של ברגנר מנסות לייצר "רגעי תהילה" (Glorious Moments). לעתים, העבודות נושאות אופי חלומי או תיאטראלי. קיים ניסיון להתוות חזון אידאי של התמרה באמצעות הגוף המתקעקע. כל קעקוע הינו טקס פולחן פרטי של חניכה ושל קבלת בעלות מחדשת על הגוף. זהו שמאניזם בחיי היומיום. באמצעות פעולות מנטליות ובאמצעות הגוף מנסה האמנית להבין את המהות ואת המשמעות של "להיות גוף/כלי".

עבודתו של אריק וייס (Arik Weiss) מגדירה את טקס הנחת התפילין כריטואל ה"מקעקע" את הקשר בין המאמין לבין ה' בוראו. העבודה מעניקה משמעות חדשה ולא-שגרתית לטקס העתיק. "יְהִיָּה לְאוֹת עַל יְדִכָּה וְלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ [...]". (ספר שמות י"ג, ט"ז). אקט הקעקוע של בתי התפילין מעלה כמיהה לחיבור גופני של ממש יחד עם הדבקות הדתית. קיימת השערה כי בימי קדם נהגו לקיים את מצוות התפילין באמצעות חתימת עשרת הדיברות על הגוף (כתיבה בעור). וייס משתייך לשיח ניאור-מסורתי, פוסט חילוני, המחבר בין המורשת ובין העולם החילוני, ובוחר את הדת מתוך קשר עמוק, אך בעיניים ביקורתיות ומשועשעות.

בין המערב לתרבויות שבטיות

בעין המצלמה שלו, בסדרות-המסע בטלוויזיה ובכתיבתו מתחקה אנתרופולוג הקעקועים והצלם האמריקאי לארס קרוטק (Krutak Lars) אחר ההיסטוריה, המנהגים, טקסי-המעבר והפולחן השמאניים, כפי שהם באים לידי ביטוי בשפה החזותית הייחודית של תרבויות קעקוע שבטיות ברחבי העולם. המידע החזותי והמילולי שלו, המתפרסם בערוצי תקשורת שונים, מסייע להשלמת הפסיפס האנושי. קרוטק מוצא כי כל תרבות קעקוע מקומית מתאפיינת בסגנון חזותי ייחודי שיש לו קשר אינהרנטי לגיאוגרפיה, לצמחייה ולמערכת הסוציו-דתית-קוסמולוגית-שבטית. צורות ודגמים ארכיטיפיים עוברים אדפטציות, משתמרים ומשתנים במרוצת הדורות.

באמצעות הפצתו באמצעי התקשורת ההמוניים ובאתר האינטרנט שלו, זולג המידע העשיר שמספק קרוטק על אודות התרבויות הללו אל התרבות המערבית ומשמש כמקור השראה אינסופי ליוצרי קעקועים רבים.

עמי פייצ'ביץ (Ami Faytchevitz) החל לצייר אנשים מקועקעים בשנת 2006. למרות שאינו מקועקע בעצמו, הוא חש צורך לא מובן לחקור את התחום הזה ולברר לעצמו את העניין האישי שלו בו. הוא החל להתעניין באנשים שמקעקעים את עצמם ובדימויי הקעקועים והחל לצייר דמויות ודימויים שמשכו אותו. בהדרגה הוא גילה עניין ביחס של המקועקע לקעקוע. לדבריו, נוצר יחס הפוך בין המקועקע לקעקוע, כאילו הקעקוע "חושף איזה צד אחר, חבוי ולא רצוני של הדמות שהוא נמצא על גופה ואפילו מפתח אישיות משל עצמו שחורגת ואף מפרה ומרחיבה את מושג האינדיבידואל".

באמצעות טכניקות ציור שונות הוא מתאר עולם דמיוני, מפגש של הדימוי המקועקע עם הגוף. במפגש זה מתערעים הגבולות המובנים מאליהם ונוצרות אפשרויות חדשות, של מעבר למימד אחר, בעל חוקיות שונה.

בין הפוליטי לא-פוליטי, בין ההיסטורי לנצחי

בתצלמו של אבי פיטשון (Avi Pitchon), אמן, חוקר תרבות ואוצר, הוא מנציח מושג בגרמנית המקועקע על בית החזה שלו. את המושג Gesamtkunstwerk ("אמנות טוטאלית") טבע המלחין הגרמני ריכרד ואגנר כדי לבטא את הרב-תחומיות שבאמנותו שלו. מושג זה הפך למטבע לשון בעולם האמנות כיום.

כבן לניצולת שואה מסלובקיה, הסיבות לקעקוע שביצע פיטשון מורכבות ועוסקות בזוהר מהיבטים שונים. מאז שנות ה-90 עושה פיטשון שימוש באמנותו בתרבות הפאנק ובסמלים נאציים. הקעקוע על חזהו מבטא את משיכתו לאסתטיקה של הצד האפל

מוסט הסמל לעבר תחום "הגיאומטריה המקודשת"¹⁶, מדע הבוחן את התהוות הצורות הטבעיות ביקום באמצעות שפה מתמטית הנדסית, המבטאת תנועה במרחב. הסמל הדרו-ממדי מתגלה כסמל תלת-ממדי, השרוי בתנועת סחרור מתמדת ("ספין"). על פי התיאוריה הנקראת "שפת האור", מוטבעות צורות גיאומטריות אלו בגופנו ומשפיעות על תודעתנו. באמצעות פעולת הקעקוע מוטמע הארכיטיפ הצורני תרתי משמע בגופו ובתודעתו של האמן.

- 1 Lars Krutak, *The Tattooing Arts of Tribal Women*, London: Bennett & Bloom, 2007.
- 2 A. Loos, "Ornament and Crime," 1908, in: idem, *Ornament and Crime: Selected Essays*, ed. by Adolf Opel, Riverside, CA: Ariadne Press, 1995, pp. 167-76.
- 3 M. Foucault, "The Body of the Condemned," in: idem, *Discipline and Punish*, trans. A. Sheridan, New York: Pantheon Books, 1977, pp. 3-31.
- 4 Makiko Kuwahara, *Tattoo – An Anthropology*, Oxford and New York: Berg, 2005, p. 3.
- 5 Elizabeth Grosz, "Inscriptions and Body-Maps: Representations and the Corporeal," in T. Terry and A. Cranny-Francis (eds.), *Feminine, Masculine and Representation*, Sydney: Allen & Unwin, 1990.
- 6 ברנר, יסמין, "בעלות גופנית על הסמל", כתב עת מקוון ערב-רב, 2012. ראו: <http://erev-rav.com/archives/17906>
- 7 לוי, מרדכי, "תולדות הקעקוע הירושלמי בקרב צליינים מאירופה", קתדרה 95, אפריל 2000: 37-66, הוצאת יד יצחק בן צבי.
- 8 Lars Krutak, "Embodied Symbols in the South Seas: Tattoo in Polynesia," 2000. see: <http://larskrutak.com/embodied-symbols-of-the-south-seas-tattoo-in-polynesia/>.
- 9 Mircea Eliade, *A History of Religious Ideas*, 3 vols., Chicago: University of Chicago Press, 1978-1985.
- 10 E. Carpenter and C. Schuster, *Pattern that Connect: Social Symbolism in Ancient and Tribal Art*, New York: Harry N. Abrams, Inc., 1996.
- 11 Carl Gustav Jung, "The Relations between the Ego and the Unconscious," in: idem, *Two Essays in Analytical Psychoanalysis*, New York: Bollingen Foundation, 1966, pp. 123-211.
- 12 Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1965.
- 13 אנוייה, דידיה, 'האני-עור', הוצאת תולעת ספרים, 2004, תרגום: אורית רוזן.
- 14 שם. עמ' 43.
- 15 משולם, אסי, לקסיקון העיקרים: כתבי רועכם, 2005.
- 16 Drunvalo Malkizedek, *The Ancient Secret of the Flower*, 2 vols., Flagstaff, AZ: 1999.

והאגרסיבי. אך חבוי בו גם רצון להפקיע את הדימוי מהקונוטציה המקורית שלו ולרתום אותו לצרכים אישיים בעלי משמעות מעצימה. בנטילת בעלות על הסמל יש משום פירוק של טאבו ביחס לתודעת הקורבן הפאסיבית, שבתורה מאפשרת פעולה תרופיטית מזככת. חיבורן של פעולת הקעקוע האישי, עם פונט גותי-גרמאני ועם הזיכרון המהדהד של קעקועי האסירים במחנות הריכוז, ממקד את העיסוק האמנותי העכשווי בגוף ככלי להגדרת זהות עצמית - אמנות חיה ששואפת לפרק פרדיגמות ישנות ולבנות מודלים חדשים של התייחסות. הטראומות של השואה יצרו "טאבו על המונומנטלי באשר הוא", כדברי האמן. הפחד העמוק של התרבות המערבית לעסוק ב"נשגב האסור" מחשש שישחית אותנו, הופך אצל פיטשון לכמהיה לגעת במקורות הארכיטיפיים הקמאיים של ה"נשגב האמיתי", אשר דבר לא יוכל להשחיתו.

עבודת הווידאו מעגל(א)ים של האמן גיא ברילר (Guy Briller). מתעדת חיבור חזותי-סמלי שנעשה בין עבודת מסע בין מעגלי תנועה בירושלים בשנת 2010, לקעקוע על כתפו השמאלית של האמן, כסיום תערוכה ביום השואה. הסמל המקועקע הוא וריאציה לשישה מגני-דויד חופפים חלקית היוצרים צורה מעגלית גיאומטרית. התנועה במרחב הפיזי, הופכת לקעקוע המעצים את משמעות התנועה הקונקרטי ומרחיבה אותה למימד הרוחני. בתרבותנו, מייצג מגן-דויד השתייכות לאומית ישראלית ודתית-יהודית, למרות שמקורותיו הארכיטיפיים הקדומים אוניברסאליים הרבה יותר. בעבודתו של ברילר

>
אריק וייס, קעקויה' של ראש, דיוקן עצמי, 2013, תצלום צבע, 75x105 (פרט), אוסף האמן
Arik Weiss, *Tattoo of Tefillin, Self Portrait*, 2013, c-print, 75x105 (detail), artist's collection

<
אבי פיטשון, Gesamtkunstwerk, 2008, תצלום צבע, 40x60, באדיבות חנה פרוינד שרתוק
Avi Pitchon, *Gesamtkunstwerk*, 2008, c-print, 40x60, courtesy of Hanna Freund Shertok

ורדי כהנא, **ללא כותרת**, (מתוך הסדרה **שדות ראייה**), 2009, תצלום צבע 100x80, אוסף האמנית
Vardi Kahana, **Untitled** (from the series **Fields of Vision**), 2009, color photograph, 100x80,
collection of the artist

יסמין ברגנר, צילום: ג'וד בורמד, **הלבריינט**, 2010, טריפטיך צילומי, כל פנל 80x60 (פרט), אוסף האמנית
Yasmine Bergner, photography: Jud Burmad, **The Labyrinth**, 2010, Photographic triptych,
each panel 80x60 (detail), artist's collection

עדן בר, **מעבר לעור**, שקף צילומי בקופסת אור, 2013, 46x33.6 (פרט), אוסף האמנות
Eden Bar, **Beyond the skin**, 2013, Transparent Photogrape in Light Box, 46x33.6 (detail), artist's collection

גליה פסטרנק, **Gauguin Tattoo**, 2013, עפרונות על נייר, 29x21, אוסף האמנות
Galia Pasternak, **Gauguin Tattoo**, 2013, Pencils on Paper, 29x21, artist's collection

אייל פריד, קעקוע של סטאלין ולנין, 2004, הדפסת דיו, 55x70, אוסף האמן
Eyal Fried, **Tattoo of Stalin and Lenin**, 2004, photographic print, 55x70, artist's collection

דוד עדיקא, ללא כותרת (עומר), 2010, הדפסת דיו, 86.5x61, באדיבות גלריה ברוורמן וגלריה BAAD
David Adika, **Untitled (Omer)**, 2010, inkjet, 86.5x61, courtesy of Barverman Gallery and BAAD Gallery

אוהד מטלון, **ללא כותרת**, 2010, תצלום צבע, 50x75, אוסף האמן
Ohad Matalon, **Untitled**, 2010, c-print, 50x75, artist's collection

תמי וייט, **דניאל נוצות**, 2013, תצלום צבע, -----, אוסף האמנית
Tami Weiss, **Daniel Feathers**, 2013, c-print, -----, artist's collection

רון עמיר, אמיר (מלפנים ומאחור), 2010, דיפטיך צילומי, הזרקת דיו, 60x40 כל פנל, אוסף האמן
Ron Amir, **Amir (Front & Back)**, photographic dyptich, 2010, inkjet, 60x40 each print, artist's collection

לארס קרוטק, לאהאנאן, נהר ראז'נג, 2009, הזרקת דיו, 40x50, באדיבות האמן
Lars Krutak, **Lahanan, Rajang river**, 2009, inkjet, 40x50, Courtesy of the artist

חיים מאור, רישום-מישוש, 1979, 2013, וידאו, 04:11 דק', אוסף האמן
Haim Maor, **Drawing - Touching**, 1979, 2013, video, 04:11 min., artist's collection

אסתר כהן סקין, ללא כותרת, 2013, עשרה תצלומי שחור-לבן (פרט), אוסף האמנית
Ester Cohen Sakin, **Untitled**, 2013, 10 black & white photographs (detail), artist's collection

ראובן קופרמן, ראש בתנועה, 2008, שמן על עץ, 120x80, אוסף האמן
Ruven Kuperman, **Head in Movement**, 2008, oil on wood, 80x120, artist's collection

טל פייסיק, ונוס אנדיומנה, 2013, חומר פולימרי וצבעי אקריליק, 21x9x10, אוסף האמן
Tal Peisik, **Venus Anadyomene**, 2013, polymeric clay & acrylic, 21x9x10, artist's collection

מלכיאלה פייג' ודן בליילטי, בנות, 2013, הזרקת דיו על נייר במבוק, 100x66, אוסף האמנים
Malkiella Page & Dan Balilti, Girls, 2013, inkjet on bamboo Paper, 100x66, artists's collection